

UN FOLKLORISTA DE LLUCMAJOR (MALLORCA) SEBASTIÀ CARDELL I TOMÀS
Miquel Sbert i Garau
Grup d'Estudis Etnopoètics de l'Institut d'Estudis Catalans

1. *Introducció*

En una carta adreçada a Sebastià Cardell, el 27 d'octubre de 1963, escrivia el franciscà i folklorista P. Rafel Ginard i Bauçà:

Estimat amic: Moltes gràcies de la teva felicitació i del present de cançons populars que m'has enviades amb motiu del meu onomàstic! És estada, la teva, la felicitació que més m'ha complagut. Naturalment, tu ho saps, les cançons se repeteixen, dins la gran abundor general. Bastants cançons les coneixia, però d'altres no. I, sobretot, hi he trobades moltes de variants que interessaven moltíssim per la lexicografia. I, de totes maneres, les t'agraesc com si no n'hagués coneguda cap. Gentileses com les teves —tu ja m'hi tens avesat— són de les que fan estimar l'ofici, no sempre plaent, de folklorista.

El text, amical, ens situa en una de les perspectives adequades per entendre la persona i l'obra de Sebastià Cardell i Tomàs (Llucmajor, Mallorca 1921). Al·ludeix l'autor del *Cançoner Popular de Mallorca*, directament o indirectament, a alguns dels trets que han caracteritzat la tasca investigadora i difusora de Cardell: la feina de col·lector, el coneixement del tema, la pulcritud del treball i la sensibilitat filològica i etnològica.

Les seves publicacions relacionades amb la recollida de cançons de tradició oral, la transcripció de manuscrits de glosadors¹ o de col·lectors,² la reflexió sobre la cançonística se substancia en alguns llibres, però la seva aportació és molt més extensa perquè abraça (en treballs inèdits o publicats en revistes locals i escolars) des de la recollida de llegendes (amb traduccions al català del francès i de l'alemany) fins a l'atenció a la paremiologia, el costumari o la narrativa popular.

A la tasca de publicista cal afegir-hi la de mestre engrescat amb els temes de cultura popular que ha convertit en un dels eixos de la seva labor docent la seva activitat de promotor cultural (professor de català d'adults, col·laborador essencial de l'Obra Cultural de Llucmajor,³ conferenciant, corrector de milers de

¹ Ha transcrit i catalogat l'obra de diferents glosadors locals.

² Ha editat les cançons recollides per Joan Antoni Mòjer i Noguera (vegi's «Llibres») i les cançons recordades per Margalida Munar i Puigserver *Pola* (Llucmajor 1900 – 1996) al llibre *Cultura oral a Llucmajor* (aquest llibre conté també les «explicacions» que J. A. Mòjer feia de les cançons recollides per ell mateix i publicades, com veiem, per S. Cardell).

³ Proposat per l'OCB-Llucmajor i l'Associació de Premsa Forana, el Consell Insular de Mallorca li atorgà el 1r premi en la «Segona Convocatòria de Persones del Poble» (6 de desembre de 1988).

textos d'escriptors novells i de molt diversa índole,⁴ col·laborador de la *Història de Lluçmajor*,⁵ etc.).

2. Apunt biogràfic⁶

El dia 2 de febrer de 1921, festa de la Candelera, naixia a Lluçmajor, Sebastià, tercer fill d'una família de camperols. Els seus pares, Antoni Cardell i Cardell i Antònia Aina Tomàs i Pastor tingueren cinc fills.

A la ciutat mallorquina del Migjorn aprengué les primeres lletres a «ca les monges de la Caritat» amb sor Teresa de Jesús. Estudià cultura general i Teneduria de Llibres al Col·legi de sant Bonaventura, també de Lluçmajor. L'any 1941, estudiant al mateix centre i sota la tutela i el guiatge del P. Joan Caldentey TOR,⁷ assoleix el títol de Batxiller Universitari.

El 1944 és mestre de Primera Ensenyança i comença a impartir classes al centre on s'havia format. La seva feina docent continuaria durant quaranta-dos anys al mateix col·legi que imparteix educació infantil, primària i batxillerat.

A l'entremig: professorat mercantil, classes de batxillerat en algun altre centre local, classes de «repàs» o d'ampliació d'estudis de la més diversa mena, diplomatura en Llengua Francesa per la universitat de Tolosa de Llenguadoc, oposicions al cos de Magisteri (destinació, era possible una altra alternativa? en règim de Patronat, al col·legi dels franciscans, a Lluçmajor); diplomatures en Llengua i Literatura Espanyoles i en Matemàtiques per la Universitat de Barcelona, professorat de Llengua Catalana (Elemental, 1964; Mitjà, 1969; Mestre de català per la Universitat Autònoma de Barcelona, 1979), classes de català iniciades el 1965 (quina història de fidelitats, de fermesa, d'amor a la pàtria s'amaguen rere un fet tan aparent innocu: classes de llengua catalana el 1965).

[...] Mentretant, participa activament en la vida del seu poble: regidor (per amistats personals i confiança en la seva persona), jutge de pau suplent, membre actiu de tota mena d'iniciatives d'ordre cultural: corals,⁸ publicacions, associacions i activitats religioses, sobretot franciscanes (vegi's la seva conferència del 1991 sobre la contribució dels

⁴ Així li ho reconegué l'Associació Vida Creixent en atorgar-li una placa commemorativa com a investigador i cultivador del nostre idioma.

⁵ Principalment als toms VII i VIII (1999).

⁶ Vegi's SBERT I GARAU, M. (1992): «Llindar», dins *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs*, Lluçmajor, Pinte en Ample, p. 5-9. D'aquest escrit en prenc les notes biogràfiques exposades i els textos marcats.

⁷ Vegi's VALLESPER I SOLER, J. (1993): «El Patronat, labor social i educativa», dins *Convent de Sant Bonaventura. Lluçmajor*; ed. dels PP Franciscans de la TOR de St. Francesc en el primer centenari de la seva restauració 1893-1993, Lluçmajor, Imp. Moderna, p. 261-280. Fa una aproximació a la figura del P. Joan Caldentey que serveix per copsar la importància i la dimensió del seu magisteri a Lluçmajor.

⁸ L'Associació d'Amics de la Música li lliurà una placa per agrair-li el seu ajut constant (22 de novembre de 1999).

franciscans a la vida cultural llucmajorera), actes cívics de difusió o exaltació de la llengua i la cultura catalanes (per exemple el seu nom figura el 1948 com a autor d'un sonet a la *Corona Poètica* que els poetes locals oferiren a la Mare de Déu de Lluc, o el 1971 que ajudà de les poesies de Francesc Pomar, o el 1978 amb la seva conferència sobre la *Saba Marinenca*, o [...]).

[...] Indissolublement lligat al seu interès per la cultura popular trobam un altre caire de la personalitat intel·lectual de Sebastià Cardell, llucmajorer: la seva devoció per la persona i l'obra de Maria Antònia Salvà. Si en volem proves: el 1966 (!) en un d'aquells inefables «centros de colaboración pedagógica» fou encarregat per la Sra. Benita Albajar, inspectora de Primera Ensenyança, d'elaborar una ponència (la inspectora, realment una *rara avis* digna del nostre record i gratitud) volgué que parlàs de la llengua catalana. Sebastià Cardell, de Llucmajor, desenvolupà la seva intervenció en dues parts: una en castellà, *Lo que debe saberse de la lengua catalana* (entre parèntesi, el qui signa com tants altres llucmajorers afectats de lletra, llegí l'emblemàtic llibre de Coromines a instàncies, naturalment, de Sebastià Cardell, de la Vila); la segona, en català: *Dona Maria A. Salvà de l'Allapassa vista a través de les seves poesies originals: «Les flors cauen», «Sol ixent», «Libèl·lula» i «El niu d'oronelles»*. No hi ha acte, a Llucmajor o arreu, relacionat amb l'autora de *El pi ver* que no compti amb el suport i la presència activa de Cardell (p. ex., el 1969 intervé en l'acte inicial de les celebracions amb motiu del centenari de la naixença de Maria Antònia a la placeta del Convent amb un parlament adreçat als nins i nines llucmajorers, el qui això escriu recorda nítidament el moment i l'indret). El 1980 forma part d'una comissió encarregada de preparar una selecció de poesies de Maria Antònia Salvà que, en una edició magnífica, serà publicada per La Caixa a Llucmajor. El 1983 un article de records personals és la seva aportació al llibre-homenatge que l'OCB llucmajorera dedica a Maria Antònia. Més endavant, la selecció i edició de textos inèdits o dispersos de la Salvà a la *Història de Llucmajor*, la transcripció de la correspondència de l'epistolari de la poetessa amb Mateu Obrador (publicada fragmentàriament a la revista local *Llucmajor de pinte en ample* són exemples de la seva dedicació a la figura i l'obra de la poetessa.

Ciudadà exemplar de la seva vila nativa, Sebastià Cardell ha estat i és un home afectuós i humil. El seu mestratge ha estat abundant en fruits, tant des de la perspectiva professional (vocacionalment viscuda) com de la humanística (la de les curolles) sempre atent a aquells que s'hi aproximaven o que s'hi atansen encara «per demanar-li un consell gramatical, o aclarir un dubte lèxic o aconseguir una correcció ortogràfica».⁹

3. El folklorista

El mestre Sebastià Cardell ha estat atent, des de fa molts anys, a allò que en podríem dir el batec etnopoètic. Ha dedicat lleures i afanys a la recerca de llegendes, a l'estudi de manuscrits de cançons tradicionals elaborats per glosadors o transcriptors il·letrats, la lectura ha estat també un dels seus quefers sistemàtics: català, castellà, francès, provençal, alemany, juntament amb el llatí i el grec són llengües per les quals ha transitat la seva curiositat lectora, sempre interessada en les obres de folklore, fonamentalment el poètic.

⁹ COLL I TOMÀS, B.: «D'un temps, d'una llengua, d'un mestre...», dins *Miscel·lània d'homenatge a Sebastià Cardell i Tomàs, o. c.*, p. 20. L'Ajuntament de Llucmajor li concedí el màxim guardó a nivell municipal: «L'Espigolera» (22 d'octubre de 2000).

Per vocació i, sempre, sense cap afany de prestigi personal, ha transcrit i catalogat l'obra de glosadors locals com Guillem Pastor i Tomàs, Miquel Font i Font o Climent Garau Salvà i n'ha difós artesanalment les obres fotocopiades.

Ha publicat poc amb relació a la feina feta. Entre els treballs que s'han publicat, només de l'àmbit de l'etnopoètica, convé esmentar els següents:

Llibres:

—*La cançó popular* (1986). Pregó de Fires 1985. Edició de l'Ajuntament de Lluçmajor, Imp. Moderna.

—*Cançons populars mallorquines* recollides, classificades i ordenades per Sebastià Cardell i Tomàs (1988). Edició de l'Ajuntament de Lluçmajor i Caixa de Pensions «La Caixa», Imp. Moderna.

—*Cançons populars mallorquines. Arreplegades per Joan A. Mòjer i Noguera «l'amo en Joan de Ses Males Cases» (Lluçmajor 1859-1941)* (2000). Classificades i ordenades per Sebastià Cardell. Nota introductòria de Miquel Sbert i Garau i coordinació de Bartomeu Font i Obrador. Institut d'Estudis Baleàrics. Conselleria d'Educació i Cultura. Palma.

—*Cultura oral a Lluçmajor* (2000); en col·laboració amb Bartomeu Font i Obrador i Miquel Sbert i Garau. Edicions de l'Ajuntament de Lluçmajor. Àrea de Cultura. Imp. Gràfic Art. S'Arenal (Mallorca).

—*Cançons tradicionals i glosades* (1998), inèdit.

Articles:

—«La viadera de Lluçmajor» (1990); dins *Lluçmajor de pinte en ample 100. Publicació extraordinària*, Palma, Pinte en Ample, Gràfiques Miramar.

—«La mort d'en Miquel Mutet (1883)» (1991); en col·laboració amb Miquel Sbert i Garau, *Lluc*, núm. 765, p. 19-22.

—«Pinzellades cultura popular» (1997), dins *Entorn de Lluçmajor. Estudis i comentaris* Palma, Pinte en Ample, Gràfiques Miramar, p. 115-132.

—«La Cançó de les transformacions» (2007), dins *Miscel·lània d'homenatge a Mateu Montserrat i Pastor*, coordinada per Josep Sacarés Mulet. Palma, Pinte en Ample, núm. 7, p. 63-111.

—«Aportació mallorquina a l'antropologia cultural de Califòrnia» (2011); en col·laboració amb Bartomeu Font i Obrador (dif.), *Randa*, núm. 66, p. 105-137. (Es tracta de la versió catalana de l'obra manuscrita del missioner Jeroni Boscana (1875-1831) sobre els costums dels indis de la missió de Sant Joan de Capistrano).

4. Sobre les «Cançons populars mallorquines recollides, classificades i ordenades per Sebastià Cardell i Tomàs» (1988)

Per raons d'espai i atès que és el llibre més considerable (altres treballs seus i tam-

bé l'obra global mereixen un comentari que haurem de fer properament) som del parer que cal dedicar uns mots a aquest llibre del nostre folklorista.

L'origen d'aquesta obra cal cercar-lo en una col·lecció de cançons de tradició oral que recollí, ordenà, catalogà i, com diu el P. Ginard, «imprimí», l'any 1952. El recull procedia principalment de les cançons, curtes i llargues, que havia recollit directament dels seus pares, Antoni i Tonianaina. Un exemplar de l'edició (n'havia enllestit tres) fou tramès al P. Ginard per a la seva inclusió, com a contribució desinteressada, al *Cançoner Popular de Mallorca*. Aquest fet per ell sol ens perfila un dels trets més caracteritzadors de la personalitat de Cardell: un treball de moltes hores de feina grisa, milers de versos recollits, transcrits i ben ordenats es trameten a Ginard sense cap afany de lluïment personal per part de l'investigador llucmajorer. La resposta del P. Ginard i Bauçà fou tan noble com el gest de Sebastià Cardell: el franciscà renunciava a la publicació del recull dins l'anonimat del *Cançoner* i li'n regreçà l'obsequi públicament amb un escrit al *Diari de Mallorca* (14 d'agost de 1955) titulat «Un folklorista de Lluçmajor».¹⁰ Des del 1952 la labor recollidora de Cardell ha continuat tot fent feix de multitud de corrandes, glosats, codolades o romanços que la gent del poble ha posat al seu abast. Aquest material cançonístic l'ha documentat (*Cançoner* de Ginard o d'altres) i col·leccionat.

Des del punt de vista estadístic *Cançons populars mallorquines*, si fem l'excepció dels grans reculls d'Aguiló, de Ginard o de Gili i algunes publicacions periòdiques dedicades al folklore durant anys (el *Tresor dels avis*, per exemple) constitueix un dels repertoris més amplis publicats fins ara. Si fem un repàs apressat a obres semblants veurem com gairebé cap d'elles ultrapassa el miler de cançons recollides de viva veu. És el cas de reculls fets amb criteri general, no temàtics, com les *Cançons populars mallorquines* d'Antoni Peña (1896), les *Flors semprevives*, *Recull de cants populars en mallorquí* de Cosme Adrover (1911) o les *Gloses replegades p'el terme de Lluchmajó* (publicades a *L'Ignorància* els anys 1881-82). Igualment s'esdevé amb els reculls temàtics com poden ser els romancers, els aplecs de cançons de feina, infantils, religioses, els cançoners de Capdepera, el dels «darres dies» de Jaume Cabrer, les obres de glosadors coneguts, cançons de balls o les amoroses (Francesc de B. Moll en féu un bell tomet l'any 1934, amb 550 corrandes). Una obra molt coneguda i extensa és *Sexe i cultura a Mallorca. El cançoner* de Gabriel Janer Manila (primera edició 1979), que conté unes mil cinc-cents cançons eròtiques. L'obra de Cardell (1988), entre cançons distintes i variants, aplega 1908 cançons (1823 de les curtes o *de quatre mots*, o de cinc i de

¹⁰ Figura, traduït al català, com a pròleg al llibre de Cardell, *Cançons populars mallorquines* (1988).

sis, que de set ja són *codolada*). Són 11890 versos «dictats» pels glosadors nostres, conservats per la memòria de la gent humil del poble i arrengrats per la mà destre i pacient de Sebastià Cardell.

Més enllà de la comptabilitat, convé apuntar que el rigor en les transcripcions (tot i les dificultats que comporten) és molt elevat i l'ha aconseguit Cardell al llarg dels anys amb esforç personal i amb un aprenentatge gairebé autodidacte, seguint molt estrictament els models del P. Ginard i de F. De B. Moll. També excel·leixen la catalogació, la classificació i l'ordenació dels materials. Sebastià Cardell ha obviat les discussions escolàstiques amb relació al tema i ha rendit culte al seu mestre Ginard i Bauçà (i a Moll) i ha optat per la classificació temàtica i l'estròfica, ambdues pautades pel *Cançoner Popular de Mallorca*.¹¹ El filòleg Joan Veny deixà palesa la cura del treball taxonòmic (i del seu valor literari): «Has recollit un bon esplet de cançonetes ben nostres, les has ordenades magistralment i presentades en tota la seva dignitat. T'assegur que estic fruit amb la seva lectura.»¹²

La primera part del llibre l'integren 715 cançons amoroses (variants incloses) i correspondria al primer volum del cançoner del franciscà. La segona (volum II del *Cançoner Popular de Mallorca*) és formada per 510 corrandes referides a animals, arts i oficis, astres i temps, camperoles, casa i vestit, danses, endevinalles (són 110 els enigmes, molts d'ells ben presents a la memòria del poble i inèdits fins ara en cançoners), humorístiques i satíriques. La tercera part del llibre (volum III del *Cançoner Popular...*) tracta de: vida humana, localitat, marina i pesca, narratives, noms personals i religioses. La quarta part és per a les cançons «llargues» i, com el volum IV del corpus ginardià, s'estructura en tres blocs: glosades, codolades i romancer, dividides cadascuna d'elles en temes i subtemes. Un suplement que conté *Es set dolors de Maria, la Representació i El Rellotge de la mort i la Passió de Cristó* tanquen el recull de poesia de tradició oral.

No hi manquen la relació d'informadors i un índex complet, amb la relació de la flora i la fauna que apareixen al recull, amb la inclusió del nom científic de cada exemplar vegetal (100 noms) o animal (65 noms).

Cançons populars mallorquines, avui exhaurit, és un llibre que presenta un doble interès: el seu valor com a treball de camp, d'investigació de l'oralitat i el seu atractiu com a objecte de lectura. Per als especialistes és una font de variants noves de cançons que hom tenia a l'abast en reculls precedents i una aportació nova de materials etnopoètics inèdits; per als no especialistes una allau de parau-

¹¹ Cardell, com A. Gili, ha considerat sempre el «seu» cançoner com un apèndix complementari al del P. Ginard i Bauçà. Inclou el número que la cançó transcrita té al *Cançoner* ginardià en cadascun dels apartats corresponents.

¹² Carta de Joan Veny a S. Cardell del dia 30 de novembre de 1988 (resposta a la recepció del llibre).

les antigues harmonioses i ben confegides, plenes de sentit i saviesa, lluny de la banalització de la cultura entebanadora actual.

5. A tall de cloenda

El treball d'investigador i de divulgador de l'etnopoètica de Sebastià Cardell i Tomàs és certament molt remarcable, extensa i intensa. La consideració de les seves publicacions (i dels materials inèdits) és molta, però per damunt de tot, l'exemple de la seva laboriositat, de l'afany de perfecció, de l'amor actiu a la llengua catalana, sempre des de la humilitat i amb uns recursos materials molt escassos, l'han convertit en un referent al seu poble i el fan digne de ser conegut molt més enllà. El lema preferit de Cardell, manllevat als germans Grimm és *Andacht zum Kleinen* («entusiasme per les coses insignificants»). És un descriptor excel·lent del que ha estat al llarg de molts anys el motor d'una tasca folklòrica i cultural ingent.